

Inledning

Rättviks kommun är en geografiskt utspridd kommun med områden där det finns svårigheter att tillgodose medborgarnas behov av kommersiell service. Kommersiell service kan exempelvis vara möjlighet att sätta in och ta ut kontanter, betaltjänster, drivmedel, lämna och hämta paket. I begreppet service ligger också offentlig och ideell service. Alla tre är beroende av varandra för att människor ska vilja och kunna bo, leva och driva företag på landsbygden.

Tillväxtverket har i rapport 0116 visat att lanthandlarna skulle vara lönsamma för invånarna även om dessa subventioneras med mellan 10 000-70 000 kr i månaden. Den sociala nyttan ej inräknad. Genom att undersöka kostnader för ökat bilåkande, ökad tidsåtgång, betalningsvilja, tillgänglighetseffekter och minskade inköpspriser kunde nyttan av den lokala butiken beräknas. Därtill kommer service i form av betaltjänster, paket, drivmedel med mera som ofta är kopplad till sista butiken på orten. För samhället och kommunen kan det alltså vara en god affär att underlätta driften av lanthandel genom subventioner, samordningslösningar och att arbeta med köpbeteenden. Rättviks kommun bör därför fortsätta vara öppen för, och aktivt bidra till alternativa och otraditionella lösningar för att behålla den service som är kopplad till sista servicepunkterna på orten.

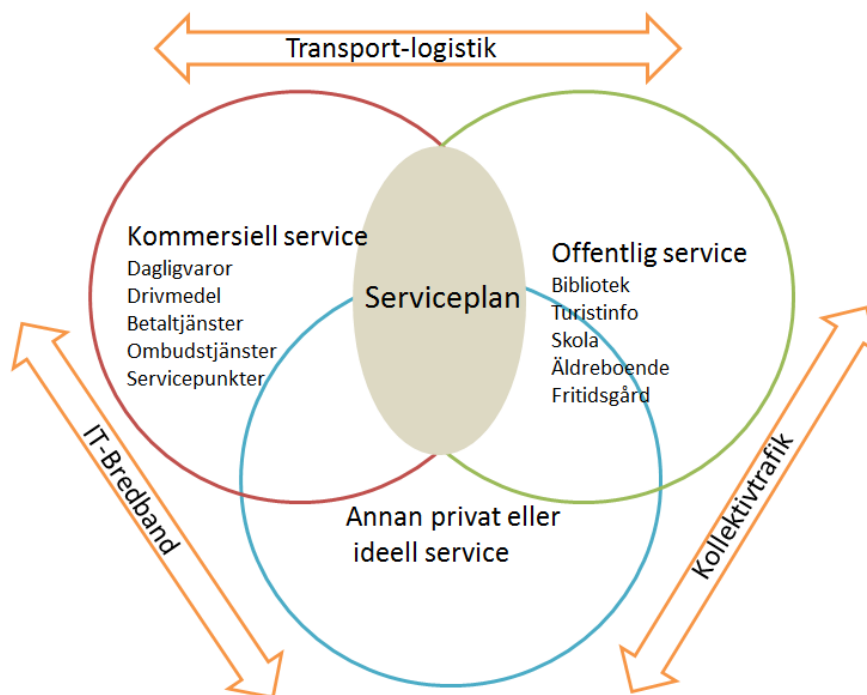
Serviceplan 2015-2018

Serviceplanen ska beskriva den viktigaste tillgängliga servicen som finns på landsbygden i form av kommersiell, ideell och offentlig service.

Serviceplanen ska också visa vad som är rimlig servicenivå och hur den ska upprätthållas. En aktuell serviceplan är viktig för kommunens egna åtgärder, men också ett krav för att olika statliga stöd och bidrag till lokala servicepunkter skall kunna utgå. En servicepunkt är ett ställe där olika tjänster finns tillgängliga, exempelvis en lanthandel.

Serviceplanen är också ett verktyg för olika aktörer som vill utveckla landsbygden och ska ses som ett komplement till kommunens översiktsplanarbete. Serviceplanen gäller under perioden 2015–2018, och ligger i fas med Dalarnas regionala serviceprogram, RSP.

En serviceplan ska fungera både i ett långsiktigt strategiskt perspektiv såväl som i det kortsiktiga åtgärdsinriktade perspektivet. Här återfinns bland annat de övergripande prioriteringarna när det gäller servicefrågor samt serviceområden som är viktiga för alla kommundelarna. Om man vill kan man sedan komplettera med analys av, och åtgärder riktade till de olika orterna.

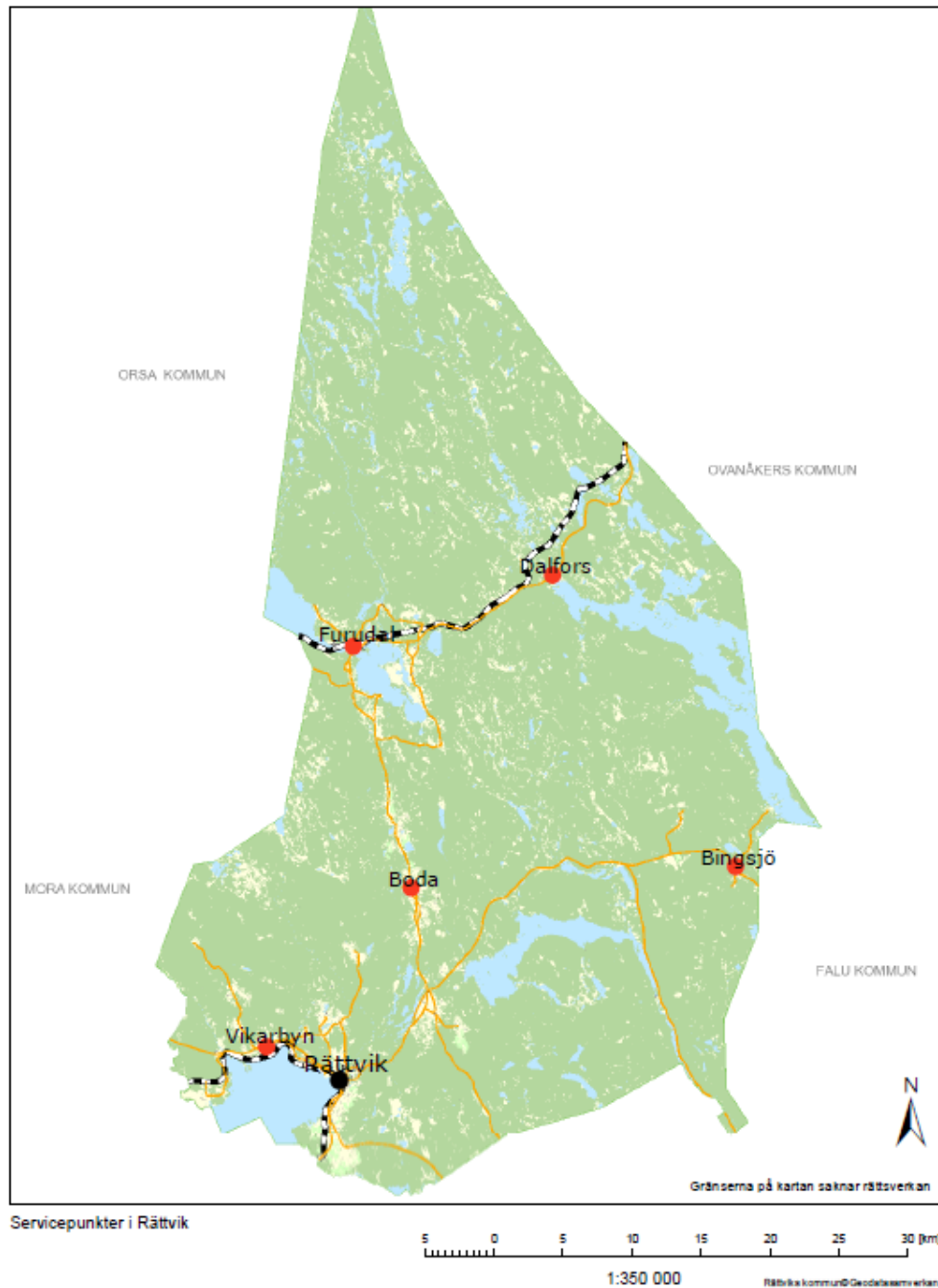
Bilden visar exempel på kommersiell, offentlig och ideell service som i någon form kan ingå i ett serviceutbud på landsbygden. Transport/logistik, IT/bredband och kollektivtrafik är viktig infrastruktur för att kunna upprätthålla ett serviceutbud. Punkten i mitten ska illustrera serviceplanen och möjligheten att kombinera nya och alternativa servicelösningar.

Avgränsningar, begrepp och definitioner

I det här sammanhanget har vi definierat landsbygden utifrån fem befintliga lanthandlare och andra servicegivare i orterna Bingsjö, Dalfors, Boda kyrkby, Furudal och Vikarbyn. Lanthandlarna är en bra utgångspunkt för prioriterade områden. Detta då lanthandlarna är ett tydligt bevis på att handlingskraft, initiativförmåga och behov i den aktuella bygden är sammantaget relativt stort jämfört med andra bygder. En god service på rimlig nivå betyder för oss en service som ska fungera tillräckligt bra för att svara mot vad som kan begäras, på en nivå där utgifter ska stå i proportion till utbytet.

Det primära målet är att lanthandeln och andra servicegivare som kompletterar varandra finns kvar på de fem prioriterade orterna, och om det inte är kommersiellt möjligt ersätts med väl fungerande servicepunkter.

En servicepunkt samlar praktisk service från myndigheter, kommuner och företag och fungerar som en social mötesplats för invånarna. Servicepunkter kan vara lösningen då butiker lagts ned eller för att stärka existerande butiker. Hemsändningsbidrag lämnas till kommuner som helt eller delvis bekostar hemsändning till hushåll av dagligvaror för att tillgängligheten till livsmedel på landsbygden ska vara tillfredsställande. Bidraget riktas till personer som har svårt att ta sig till en livsmedelsaffär.

Problembeskrivning

Olika servicebehov

Service har olika innebörd för olika människor; för vissa kan närheten till en dagligvarubutik kännas avgörande, medan andra behöver besöka arbetsförmedlingens kontor regelbundet. En skola i byn kan få barnfamiljer att flytta dit, och vård och omsorgsservicen är central för många. Andra är beroende av en fungerande pakettidistribution, att kunna lämna dagskassar eller tanka fordon, för att kunna starta företag. Toleransnivån för hur långt man har till olika servicefunktioner är olika för olika service. Service kopplas till många olika aktörer; företag, myndigheter och kommuner, vilket kräver olika sätt att hantera servicefrågorna på.

Ändrade köpbeteenden

Tätortshandeln konkurrerar om lanthandelns kundunderlag. En ökad arbetspendling och koncentrationen av service till tätorten minskar köptroheten på landsbygden, då inköpen kan samordnas med utnyttjande av annan service. Samtidigt riskerar alltfler hushåll att inte längre klara sina inköp själva utan blir beroende av kommunens eller annan hjälp. De som exempelvis inte kan ta del av ny teknik av ekonomiska eller andra skäl, som inte har tillgång till bil för att pendla och handla, som inte får bankkort eller –konto, eller som är funktionsnedsatta, riskerar att marginaliseras och ställas vid sidan av utvecklingen.

Kommunala prioriteringar

Kommunen tvingas ständigt göra avvägningar mellan den ekonomiska situationen och välfärdsfrågorna. Ska en liten byskola få finnas kvar trots att befolkningsunderlaget är litet? Hur ska vård och omsorg bäst organiseras för att möta de ekonomiska kraven? Vilken omfattning ska det vara på den fysiska infrastrukturen?

Delat ansvar

Ansvaret för att boende, företagare och besökare i mindre bygder/orter ska ha tillgång till en för bygden rimlig service måste delas mellan kommunen och de lokalt berörda. Många olikartade, otraditionella lösningar kan etableras om man har en samsyn och samordning med ansvar. Det är ytterst viktigt att ha helhetstänkande och förstärkt samverkan mellan lokalbefolkning, föreningsliv, det lokala näringslivet och kommunens egna verksamheter.

Mobiltäckning och tillgång till bredband löper som en röd tråd genom allt arbete på området landsbygdsutveckling och visar att servicefrågorna måste hanteras i ett större sammanhang. Samtidigt gör den breda innebörden av service att avgränsningar är nödvändiga för ett tydligt arbetssätt.

Övergripande mål för service på landsbygden

Det övergripande målet med serviceplanen är att skapa nya hållbara servicelösningar på landsbygden som utgår från de lokalt varierande förutsättningar som finns i varje kommundel. Det ska finnas en god service på rimlig nivå för alla som bor, besöker och verkar i Rättviks kommun.

Detta uppnås genom att kommunen, näringslivet och de ideella krafterna verkar för:

- Att lanthandeln och andra servicegivare som kompletterar varandra finns kvar på fem prioriterade orter, och om det inte är kommersiellt möjligt ersätts med väl fungerande servicepunkter
- En ökad samverkan kring lokaler, logistik och servicetjänster
- Att hitta nya tekniska lösningar och innovativa idéer
- En tydligare koppling till vikten av en stark lokal ekonomi.

En stark lokal ekonom och hållbarhetsmål

För att servicen och de större kollektiva nyttigheterna i form av transportlogistik, kollektivtrafik och it-bredband ska förbättras behövs på sikt mer än pengar. Det finns många exempel på att den lokala ekonomin förstärks bäst just från basen, från gräsrotterna. Här gäller det att kommunen fortsättningsvis är med och kan fånga upp och stötta de engagemang som finns. Vad kännetecknar egentligen en stark lokal ekonomi? Många och mycket handlar det om att en stor del av de varor och tjänster som utbyts sker lokalt. De mervärden som skapas återinvesteras i stor grad också lokalt. När producenter och konsumenter närmar sig varandra finns goda möjligheter att både skapa trygghet mellan människor samtidigt som den totala miljöbelastningen sjunker.

Detta är livsavgörande för att skapa en motståndskraftig kommun, ett samhälle som kan motstå chock och förändring.

Även om det finns gott om riktigt positiva undantag så är produktionen av varor i Rättviks kommun mycket centraliserad och transportberoende. Detta i likhet med övriga Sverige. Vi har byggt upp storskaliga och sårbara system för energi, vatten och avloppsförsörjning. Där långa transporter och JIT, ”Just In Time” leveranser är mer regel än undantag och har lett till att vi har 2–3 dagars förbrukningslager av mat i affärerna. Om en kris uppstår finns det sällan några reserver.

De horisontella målen miljö, jämställdhet och integration är viktiga för en hållbar utveckling som är avsikten med serviceplanen. Exempelvis är miljöpåverkan stor vid transporter som måste ske om tillgänglig service inte kan erbjudas i närområdet. Många landsbygdskommuner är i behov av inflyttare. Samtidigt är många personer med utländsk bakgrund i behov av jobb. Dalarnas regionala serviceprogram visar att områden som har låg tillgänglighet till service, negativ befolkningsutveckling etc. också visar traditionella könsmönster (genuskontrakt). För att serviceinsatserna ska svara mot mäns respektive kvinnors olika behov och livssituationer och att bemötandet och tillgängligheten till servicetjänster ska bli bättre för personer med funktionsnedsättning och utländsk bakgrund behövs det i samverkan tas fram handlingsinriktade mål och relevant statistisk.

Strategi

En viktig del är att se över vilka förutsättningar en ort har att upprätthålla olika servicefunktioner och hur den fysiska miljön ska utvecklas. Utbud och lokalisering av den statliga servicen, exempelvis post, polis och försäkringskassa har kommunen svårt att påverka. När det gäller den kommunala servicen behöver kommunens olika planeringssystem vara kopplade till varandra för att inte vissa utvecklingsområden ska hamna utanför. I dagsläget har samhällsutvecklingsförvaltningens olika enheter det största ansvaret för landsbygdens olika utvecklingsområden. Kommunens ambition är att fortsätta finnas till hands för rådgivning, lotsning och samordning i nya projekt som gagnar lokala servicegivare och landsbygden. Rent ekonomiskt finns ambitionerna att fortsätta delfinansiera hemsändningsbidraget genom samtliga lanthandlare som är intresserade att delta och där behov finns. Ambitionen är också att fortsätta stötta de kommunala informationsställena som idag finns i Bingsjö och Dalfors.

Kommunen är också öppen för att med lanthandlarna diskutera en eventuell ersättningshöjning av hemsändningsbidraget. För att uppnå målen i denna plan bör i övrigt följande lokala strategi gälla:

- Samtliga fem kringorter Bingsjö, Boda kyrkby, Dalfors, Furudal och Vikarbyn ska bedömas som strategiska ur service- och försörjnings-synpunkt och bör av befolkningsmässiga och geografiska skäl ha ett grundläggande basserviceutbud.
- Kommunen ska arbeta för att kommun- och länsgränser inte är ett hinder för att upprätthålla en god service på rimlig nivå för dem som bor och verkar i kommunen.
- Förberedande samverkan över traditionella verksamhetsgränser i kommunen när faktiska risker för nedläggning och dylikt uppstår.
- Utredningar och förslag gällande servicefrågor skall innehålla relevanta konsekvensbeskrivningar.
- Vid behov tas handlingsplaner fram i medverkan med olika aktörer där man bestämmer vilka konkreta insatser som ska genomföras och vilken uppföljning man avser göra inom varje område. Handlingsplanen anpassas efter lokala förhållanden där platsspecifika, otraditionella servicelösningar kan förekomma.
- Planering, genomförande och uppföljning av olika insatser ska präglas av miljöhänsyn, jämställdhet och integration över generations- och nationalitetsgränser.

Serviceplan ortsvis

Bingsjö

Den viktigaste servicepunkten i Bingsjö är Bingsjö Lanthandel AB. Bingsjö ligger i Rättviks Finnmark. Finnmarken omfattar byarna Bingsjö, Dalstuga, Dådran och Finnbacka. Finnmarken är en av de mest avlägsna belägna delarna av Rättviks kommun.

Avståndet till Rättvik från byarna ligger i storleksordningen 40 kilometer. Rättviks finnmark har idag 178 invånare.

Typ av varor och tjänster som Bingsjö Lanthandel AB erbjuder är:

- Dagligvaruhandel.
- Catering.
- Hushållsnära tjänster.
- Egen tillverkad korv.
- Löpande bokföring och deklarationer.
- Kommunalt informationsställ.
- Omvänd hemsändning av varor där kunder hämtas upp av Bingsjö Taxi och körs till lanthandeln.

I området finns flera aktiva föreningar och en av de mer tongivande serviceföretagen är Bingsjö Taxi.

Förslag från ordsbor via enkäter hur befintlig service kan bli bättre:

- Bättre anpassade turlistor för bussen, fler turer (12 förslag).
- Förbättra internet genom fiber (6 förslag).
- ”Asfaltera vägen mellan Bingsjö och Dalstuga”.
- ”Affären, bensinmacken och vägunderhållet bör förbättras genom att kommunen förstår att de måste leva för att bygden ska leva långsiktigt”.
- ”Tätare gatubelysning”.

Förslag från ordsbor via enkäter på ny service i närområdet:

- Paketservice utifrån lanthandeln (18 förslag).
- Bättre dagstidningsleverans (4 förslag).
- Fiber (3 förslag).
- ”Äldreboenden i någon av byarna”.
- ”Lanthandeln bör få bli ombud för ATG”.

Andra synpunkter från ordsbor via enkäter:

- ”Varför postadress Enviken, svårigheter för företagare”.
- ”För att Dalstuga ska överleva måste vägen bli farbar”.
- ”Hjälp lanthandeln på alla sätt så att vi får ha den kvar”.
- ”Behåll ambulansen på räddningstjänsten i Rättvik”.

Boda kyrkby

Boda kyrkbyns upptagningsområde omfattar även byarna Ovanmyra, Gulleråsen, Änderåsen–Kärvsåsen, och Åsarna. Bygdens Coop Nära-butik ligger i Boda kyrkby och i Boda kyrkby finns också en fristående mack som säljer bränsle.

Avståndet till Rättvik från byarna ligger i storleksordningen 20 kilometer. Bodabygden har idag 1 076 invånare.

I området finns en grundskola F-5 samt flera aktiva föreningar och företag.

Förslag från ordsbor via enkäter hur befintlig service kan bli bättre:

- Bättre anpassade turlistor för bussen, prova mindre bussar och gratis resor (3 förslag).
- Öppna macken med kiosk, spel och förtäring (3 förslag).
- ”Mer lokalproducerade varor i lanthandeln”.
- ”Bygg ut lanthandeln och utöka sortimentet”.
- ”Utöka öppettiderna för biblioteket”.
- ”Öppna upp tvättstugan igen”.

Förslag från orsbor via enkäter på ny service i närområdet:

- Bil-pool eller annan tjänst för samåkning genom internet (2 förslag).
- Bankomat (2 förslag).
- Förbättra tillgången till vårdhjälp (2 förslag).
- ”Samlingsplats/lekplats: Kanske i bibliotekshuset som café, barnen kan vara med och ha aktivitet, något för 10-15 åringar på helger”.
- ”Fibernät”.
- ”Sopstation”.
- ”Elljusspår”.

Andra synpunkter från orsbor via enkäter:

- Önskar att befintlig service ska finnas kvar (4 förslag).
- ”Med ATG skulle fler med säkerhet även handla i COOP nära i Boda kyrkby. Nu åker många till Rättvik för att spela och handla där samtidigt”.

Dalfors

Dalfors är beläget cirka 20 kilometer nordöst om Furudal längs väg 296 mot Hälsingland. I Dalfors finns 52 invånare.

Den viktigaste servicepunkten i Dalfors är Dalfors Lanthandel AB.

Typ av varor och tjänster som Dalfors Lanthandel AB erbjuder är:

- Livsmedel.
- Bensin.
- Apotek.
- Post.
- Kommunalt informationsställ.

I området finns några aktiva föreningar och företag.

Förslag från orsbor via enkäter hur befintlig service kan bli bättre:

- Bättre anpassade turlistor för bussen (7 förslag).
- Bättre närhet till sjukvård och ambulans (3 förslag).
- ”Förbättra skyltningen av lanthandel och mack med billig bensin och försök få till en hastighetssänkning genom hastighetskameror”.
- ”Inför 140 liters kärl för brännbart. När förpackningar sorterats ut så blir volymen mindre”.
- ”Annonsera för sommarcafé”.
- ”Utdelningen för morgontidningen bör tidigareläggas”.

Förslag från orsbor via enkäter på ny service i närområdet:

- Ombud för paketservice och systembolag vid lanthandeln önskas (4 förslag).
- Öppna vårdcentralen i Furudal igen (4 förslag).
- Förbättra vården exempelvis genom att nyttja hemsjukvården, låt sjuksyster komma till byn 1 gång i månaden (3 förslag).
- Fiber (2 förslag).
- Mindre buss Dalfors–Edsbyn mer än en gång per dag (2 förslag).
- Öppna ett litet asylboende (2 förslag).
- ”Anordna aktiviteter på sommaren så som café och tipspromenader på lördagar”.

Andra synpunkter från orsbor via enkäter:

- Bevara lanthandeln och tankstället (22 förslag).
- ”Nog borde man väl kunna skjutsa hem skolbarnen när det bara finns två i hela byn. Farlig väg att gå hem från affären och så har man tagit bort belysningen längs vägen”.
- ”Stöd lanthandlare med bidrag så att glesbygden får leva kvar. För asylboende och flyktingar finns tillräckligt med pengar och stöd varför inte för de som bor här och betalar sin skatt”.

Furudal

Furudal är centralort i före detta Ore kommun och beläget cirka 35 kilometer från Rättvik. Furudals upptagningsområde omfattar även byarna Dalbyn, Arvet, Näset, Östanvik, Sunnanhed och Östansjö. Detta område har idag 981 invånare.

I Furudal finns bland annat ICA näcken nära och Oreboden.

Typ av varor och tjänster som ICA näcken nära bland annat erbjuder är:

- Livsmedel.
- Bensin.

Typ av varor och tjänster som Oreboden erbjuder är:

- Paketservice.
- Postservice.
- Apotek.
- Tidningar.
- Fiskekort.

I området finns en grundskola F-9 samt flera aktiva föreningar och företag.

Förslag från orsbor via enkäter hur befintlig service kan bli bättre:

- Bättre anpassade turlistor för bussen (3 förslag).
- Flytta biblioteket till f.d. posten och bygg lägenheter där nuvarande bibliotek är (2 förslag).
- Underlätta möjligheten att ta ut kontanter (2 förslag).
- ”Apoteksutlämningen behöver bli snabbare och säkrare i sina leveranser”.
- ”Öppna Hockeyborg för servering av frukost, lunch, m.m.”

Förslag från orsbor via enkäter på ny service i närområdet:

- Öppna vårdcentralen igen (8 förslag).
- Erbjud provtagning, träff med distriktsköterska en gång i veckan (4 förslag).
- Förbjud tung trafik på Tappuddsvägen och dirigera om trafiken till sågen via linjevägen som bör asfalteras omgående (2 förslag).

Andra synpunkter från orsbor via enkäter:

- Starta upp ett flyktingboende. Skulle gynna Furudal gällande arbete, vårdcentral, bättre kommunikationer, infrastruktur (2 förslag).
- Flytta biblioteket till centrala Furudal med kommunikation till sociala medier och myndigheter, bank osv. Skulle innebära närhet och genomströmning av människor centralt, man stannar till och har allt inom gångavstånd. Förbättra parkeringen vid Näcken och en trappa i snedslänten (2 förslag).
- ”Det är en kaotisk trafiksituation utanför Oreboden. Märk upp tydligt var man får och inte får parkera”.
- ”Kommunen borde mer betona vikten av att människorna utnyttjar ortens affärer och företag. Ordna fler möten i Furudal, för samtal och diskussioner mellan kommunrepresentanter och medborgare. Kan minska risken för toppstyrning.”
- ”Vi är snart utan landskapsvårdande företag (lantbruk)”.

Vikarbyn

Vikarbyn är beläget nordväst om Rättvik. Vikarbyns upptagningsområde omfattar även byarna Stumsnäs, Röjeråsen, Tammeråsen och Västbjörka. Avståndet till Rättvik från byarna ligger i storleksordningen 15 kilometer. Detta område har idag 1 767 invånare.

Den viktigaste servicepunkten i Vikarbyområdet är Tempo.

Typ av varor och tjänster som Tempo i Vikarbyn erbjuder är bland annat:

- Livsmedel.
- Postservice.
- Apotek.
- Hemsändning.

I området finns en grundskola F-5 samt flera aktiva föreningar och företag.

Förslag från ordsbor via enkäter hur befintlig service kan bli bättre:

- ”Se till så att bussen från Vikarbyn till Mora stannar vid Mora lasarett”.

Förslag från ordsbor via enkäter på ny service i närområdet:

- ”Skapa ett småskaligt äldreboende”.

Planering, genomförande, uppföljning

Planeringen för framtagandet av serviceplanen har funnit bra stöd från framförallt Länsstyrelsen och Hedemora kommun. Länsstyrelsen har varit behjälpliga i form av Regionala Serviceprogrammet och dess samordnande funktion. Hedemora har genom att det i ett tidigt stadium färdigställt en serviceplan hjälp till med råd och struktur. Vi på näringslivskontoret som fick uppdraget att göra serviceplanen har till vår hjälp haft en referensgrupp bestående av kommunchef och chef för samhällsutvecklingsförvaltningen. Annan värdefull information har varit kommunens tidigare gjorda varuförsörjningsplaner från 1978 och 1990.

Genomförandet av framtagandet av serviceplanen byggde främst på tidigare byamöten i samband med framtagande av lokala utvecklingsplaner och översiktsplan samt regelbundna möten tillsammans med politiker och tjänstemän. Denna information kompletterades sedan av information från lanthandlarna och enkätsvar från medborgare boende i upptagningsområdena runt våra idag befintliga lanthandlare.

Uppföljning görs när behov uppstår.

Sven Uhlås, landsbygdsutvecklare 2015-12-12.